

Penelope Lively

Host

Zivot v zahradě

Penclope Lively
Život v zahradě

Brno 2019

Penelope Lively Život v zahradě

Life in the Garden

© Penelope Lively, 2017

Illustrations © Katie Scott

Translation © Petra Johana Poncarová, 2019

Czech edition © Host – vydavatelství, s. r. o., 2019
(elektronické vydání)

ISBN 978-80-7491-289-4 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7577-914-4 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7577-915-1 (Formát MobiPocket)

Věnováno Josephine

Úvod

Virginia Woolfová se jednoho květnového dne věnovala zahradničení. Tato skutečnost mě přivedla k úvahám o pozoruhodné souvislosti mezi zahradničením coby skutečností a coby metaforou. Drsné podobenství Beatrix Potterové o nadřazenosti venkovských hodnot — *The Tale of Johnny Town-Mouse* (Příběh městského myšáka Johnnyho) — vyzývá k průzkumu tradičního rozdělení na město a venkov. Zahrady na prériích, vytvořené americkými pionýry v dílech Willy Catherové, mi připomínají, že zahradničení může spočívat i v dobývání a usměrňování přírody, ale že zároveň vzdoruje plynutí času. Zahrada mé babičky, která byla co do krajinářských úprav i výsadby silně ovlivněna myšlenkami Gertrude Jekyllové, mi poskytuje podnět k zamyšlení o proměnách zahradnické módy.

Kromě psaní jsou ústředními činnostmi v mém životě čtení a zahradničení. V určitém smyslu do sebe tyto dvě oblasti zapadají: vždycky zbystřím, když nějaký spisovatel vytváří zahradu a když se naopak zahradničení stává součástí literatury. Často se přistihnu při úvahách o tom, co se to vlastně děje. Je tato literární zahrada vytvořena záměrně a promyšleně, nebo je pouze náhodná?

Téměř vždy se ukáže, že je vytvořena záměrně, že jde o zahradu vymyšlenou tak, aby ve vyprávění sloužila jistému účelu, aby navodila atmosféru nebo doplnila vykreslení postavy.

V této knize fungují literární zahrady jako podněty k úvahám o tom, co pro nás v průběhu dějin zahrady a zahradničení znamenaly. Proč a jak lidé zahradničí? Proč a jak zahradničili v minulosti?

Budu muset být osobní. Pokud sami zahradničíte, všechny zmínky o zahradách, rostlinách a zahradničení hrají na určitou strunu. Zajímá mě to? Vyzkoušela jsem to už? Do této knihy musí být tedy kromě všeho ostatního vpleten i životopisný proud: život v zahradě. Od prvního pozemku na předměstí, na kterém jsme s manželem pečlivě zachránili a vysázeli spoustu sazeniček vrbky, protože jsme nevěděli, co to je, až po několik metrů čtverečních londýnské půdy, které jsou pro mě dnes zásadně důležité a kde stále můžu upadat do vytržení nad novou čemeřicí nebo se rozplývat nad květináčem sněženek umístěným tak, abych na něj viděla z okna.

Vyrostla jsem v zahradě. Téměř doslova, protože šlo o horkou slunnou egyptskou zahradu a většinu času se žilo venku. Bydleli jsme v jednom ze tří domů postavených na počátku dvacátého století poblíž Káhiry — byla to cizorodá enkláva mezi poli cukrové třtiny a jetele, kanály a vesnicemi tvořenými chatrčemi z bláta. Všechny tři domy měly velké zahrady. Tu naši matka upravila silně v duchu anglické zahrady s trávničky, záhony růží, jezírky s lekníny a chodníčky pod pergolami. Nezbytné ústupky vůči podnebí a tomu, co v něm roste, měly podobu prýšců, libor, ostálek, cinerárií a bugenvileí. Jednou matka sice vysadila cibule narcisek, ale ty se po právu zděsily,

co se to od nich požaduje, a vyslaly na svět jen několik málo přerostlých tenkých květů. Pro mě byla tato zahrada určitým druhem důvěrně známého ráje, chovala jsem k ní vášnivý osobní vztah a měla v ní své soukromé skrýše — proutěnou hamaku, kam jsem si chodila číst *Vlaštovky a Amazonky a Příběhy Tróje a Řecka*, eukalyptus, s nímž jsem navazovala animistickou komunikaci, vodní zahradu stíněnou bambusem, kde se kolem kořenů dřáb-
líků bahenních shlukovali pulci. Ještě dnes bych dokázala nakreslit podrobnou mapu této již neexistující zahrady: celá oblast byla dávno začleněna do rozpínající se městské Káhiry. Když jsem se tam však před třiceti lety vypravila, cítila jsem, že někde pod chatrčemi a suti-nami dosud číhá vzpomínka na zahradu, vzpomínka na stromy, trávu a květiny a s nimi i duch mého vlastního *alter ega*.

Zahradničení se předává geneticky a v mém případě po ženské linii. V naší rodině se zahradnický gen objevil u mé babičky Beatrice Reckittové, která vybudovala nádhernou zahradu na svažujícím se návrší v Somersetu, což byla předtím naprostá *tabula rasa*. Šlo o zahradu se vším všudy včetně potůčku ve stylu Gertrude Jekyllové, zapuštěné růžové zahrady, trávníků a příkopů oddělu-jících pozemky, kuchyňské zahrady, altánku a kůlny na přesazování rostlin. Obsahovala všechny prvky oprav-dové zahrady. Beatricina dcera Vera, má matka, pečovala o anglickou zahradu v Egyptě. Já jsem se od pozemku na předměstí posunula napřed k jedné a pak ke druhé zahradě v Oxfordshiru, přičemž jednou z nich protékaly dva potoky. Moje dcera Josephine zahradničí mnohem poučeněji než my všechny: pracuje jako hudebnice (hraje na hobo) a před mnoha lety se ve volném čase, který ve

skutečnosti neměla, zapsala do kurzů Královské botanické společnosti. Nyní zahradničí v Londýně a v Somersetu s profesionalitou, kterou obdivuji a kterou jí zároveň závidím. Další v řadě bude podle všeho její dcera Rachel, rovněž hudebnice: loni se soustředěně zaobírala sladkým hráškem a zdálo se, že je to vážné.

Člověk v sobě zahradnický potenciál neobjeví, dokud nemá vlastní vhodný prostor, i kdyby to měl být jen skromný okenní truhlík. Já a můj manžel Jack jsme pro zahradničení vzplanuli díky našemu příměstskému pozemku. I když geny možná trochu zasáhly i v manželově případě: jeho otec se značnou dávkou fanatismu zahradničil na rodinné zahradě u městského nájemního domu v Newcastlu. V této zahradě se nepřipouštěly žádné výdaje: kousek trávníku vznikl z drnů vykopaných u cesty, všechno se pěstovalo od semene a semena se vždy nasbírala na další rok, fazoly šarlatové se tísnily vedle topolovek, saláty štouchaly do tařinek a lobelek. Tato zahrada se nacházela na opačném konci spektra než rozlehlé pozemky, na nichž zahradničila má babička v Somersetu, ale zápal a nadšení zůstávaly stejné. Potřeba zahradničit přerůstá společenské poměry, což vysvětluje hnutí za rekreační pozemky, o němž se zmíním později, a také květinovou energii malých předzahrádek po celé zemi. Pamatuji si, jak jedna americká přítelkyně, která k nám přijela na návštěvu, s úžasem pozorovala extravagantní červnové barvy anglických zahrádek: „V této zemi všichni pěstují růže.“ Slogan zemědělské reformy v devatenáctém století zněl „Každému hektar a krávu!“, dnešním požadavkem by pak byl minimální kus země, kde člověk může něco pěstovat, cokoli, zkrátka zabořit ruce do hlíny a vzdorovat plynutí času.

Zahradničíme totiž pro zítřek a pro budoucnost. Zahradničíme v očekávání, a proto je to tak osvěžující a povzbuzující činnost. Při zahradničení nejsme uvězněni v tom, co je tady a teď, ale myslíme na minulost i na budoucnost, uvažujeme, jak si to či ono vedlo loni, pracujeme na svých nadějích a plánujeme, co dál. Pro mě s sebou zahradničení nese i nepomíjející úžas nad zběsilým růstem, houževnatostí rostlinstva a nezastavitelným dik-tátem ročních období. Tyto řádky píšu na konci zimy, ze země už vystrčily hlavy první sněženky, na půdokryvných růžích vyrašily droboučké červené pupeny svědčící o tom, že si růže pamatují, co mají dělat, až přijde červen, osamělá bílá choisya sice trochu předbíhá svou dobu, ale je poslušná — dny jsou o něco teplejší a je čas začít. Všechno se beztak stane tak, jak je to naprogramováno, ale smysl zahradničení spočívá v tom, že můžeme tento zázračný proces ovládat, kout plány a řídit ho.

Mnoho rostlin se samozřejmě bude našemu vedení vzpouzet. Plevel se bude bránit. Zjišťuji, že při psaní o zahradničení se nelze vyhnout antropomorfismu: plevel neroste jen tak nazdařbůh, nýbrž záměrně a agresivně. Ano, je to tak, to vědí všichni zahradníci. Proplíží se na záhon a začne se množit za vašimi zády. Vždycky mám dojem, že zahrada je živá entita, která má své vlastní záměry — stovky protichůdných záměrů —, a že ji člověk ovládá jen do určité míry. Jedná se o nejistý vztah, kde není jasné, kdo má navrch.

Bude to znít jako výmysl a možná, že v tomto animistickém nazírání jen přetrvává vliv četby *Alenčinych dobrodružství v říši divů a za zrcadlem*, která mě v dětství naprosto pohltila: „My můžeme mluvit,“ řekla Zlatá Lilie, „když přijde někdo, kdo stojí za to, aby se s ním mluvilo.“

Květiny pronášejí na Alenčinu adresu osobní poznámky (jak to mají dospělí ve zvyku vůči dětem). „No aspoň barvu máte správnou, a to už stojí za něco.“ „... vy začínáte vadnout, víte — a to si nikdo nemůže pomoci, aby nevypadal trochu neupraveně.“

Tato literární zahrada na mě zapůsobila velmi brzy, *Alenku* jsem četla ve své skrýši v egyptském živém plotu a hltala ji s onou jedinečnou dětskou schopností ponořit se do knihy, se zaujetím, které už se nikdy nevrátí, kdy fikční svět proniká do skutečného a člověk už je nedokáže rozeznat. Víím, že jsem si jako dítě povídala s eukalyptovníkem a nejspíše i s květinami a z pasáží v *Alenčiných dobrodružstvích* jsem přecházela do zahrady a zase zpět.

Teď už to nedělám, ale možná bych měla. Princ Charles podle všeho praktikuje komunikaci s rostlinstvím. V roce 1986 se citoval jeho výrok, že mluví se svými stromy a rostlinami, že je důležité se jimi zaobírat a že mu odpovídají — třebaže princ nevysvětlil, jakým způsobem. V jistých kruzích se mu za to posmívali, ale o něco později, v roce 2009, se Královská botanická společnost zjevně rozhodla jeho teorii ověřit a pouštěla rajčatovým keříkům nahrávky literárních děl — ke kořenům jim připevnili sluchátka a MP3 přehrávače. Coby testovací četba byl zvolen *Den trifidů* Johna Wyndhama a úryvky ze Shakespeara. Růst rostlin, kterým se četlo, se pak měl porovnávat se skupinou kontrolních rostlin ponechaných v tichu. Pověšimněte si, prosím, že původní novinové články na toto téma vyšly 31. března 2009 a člověk by mohl snadno dojít k závěru, který se vzhledem k tomuto datu nabízí, tedy že šlo o aprílový žert, až na to, že v červnu téhož roku přinesl deník *Telegraph* zprávy o výsledcích. Rostliny zjevně reagovaly a ty, kterým se četlo, rostly rychleji než ty, které

byly ponechány v tichu, a ženský hlas měl znatelně lepší výsledky. To se podívejme. Je jasné, proč si botanici vybrali *Den trifidů*, ale v článku se neuvádí, jestli měl lepší účinky než Shakespeare. Kdyby ano, měli bychom se nejspíše začít strachovat.

Tolik ke schopnosti rostlin vnímat. Co však nelze zpochybnit, je skutečnost, že zahrady samy jsou výmluvné, neboť vypovídají o svých majitelích. Podle zahrad poznáte ty, kteří je vlastní. V dobách, kdy jsem hospodařila na oxfordshirské zahradě se dvěma potoky, jsme jednou za rok otvírali zahradu pro veřejnost. Zahrady zahrnuté v průvodci *Yellow Book* se jednou ročně zpřístupňují veřejnosti v rámci charitativní akce zaštitěné projektem Národní zahradní projekt. Byli jsme součástí sekce venkovských zahrad — pokud si to dobře pamatuji, průvodce vždy vybral čtyři nebo pět venkovských zahrad hodných návštěvy. Cílem dne otevřených zahrad zapsaných v *Yellow Book* je podporovat charitu a v té době panovala mezi Oxfordshirem a Kentem značná soutěživost ohledně toho, které hrabství vybere větší obnos. Rok předtím Kent předešel Oxfordshire a následující rok se tedy všichni zuřivě snažili. Zástupci průvodce *Yellow Book* provádějí v zahradách kontroly, aby posoudili, zda vyhovují standardům průvodce. Myslím, že ta naše prolezla s odřenýma ušima — byla popsána jako „neformální zahrada u venkovského domku“, což v hantýrce *Yellow Book* znamená „poněkud neupravená a zarostlá“. Přesto však naši zahradou prošly stovky lidí, všichni se chovali vzorně a nikdo neodhodil špačka cigarety ani papírek od bonbonu. Dala jsem se tehdy do řeči s manželským párem z Nizozemí. Svěřili se mi, že jezdí do Británie každý rok výhradně proto, aby se zúčastnili Dne otevřených zahrad zapsaných

v *Yellow Book*. Předpokládala jsem, že i oni sami jsou nadšení zahradníci. Přisvědčili, že do určité míry ano, ale že hlavní půvab výletů po otevřených zahradách pro ně spočívá v tom, že jim poskytuje úžasný vhled do životního stylu Angličanů, do různých společenských vrstev a širokého rozpětí vkusu a stylu. Věděla jsem přesně, o čem mluvím. I my jsme nadšeně objížděli zahrady podle *Yellow Book* a pamatuji si, že jsem jednou objevila národní sbírku prvosenek lysých v zahradě u jednoho městského nájemního domu.

Ten rok se nám podařilo Kent porazit.

Myslím, že v tom sehrál svou roli prvek soutěžního zahradničení. Ale byl to chvályhodný druh soutěživosti, protože šlo pouze o to, které hrabství vybere díky svému zahradnickému umu více peněz na dobročinnost. Domnívám se, že zahradníci nejsou od přírody soutěživí a že si vzájemně projevují spíše respekt, který může v soutěžení přerůst. Polovina kouzla navštěvování cizích zahrad, ať už podle průvodce *Yellow Book*, nebo bez něj, spočívá v tom, že se domů vracíme s ukradenými nápady. V dobách, kdy jsme měli zahradu v Oxfordshiru, jsme často navštěvovali zahradu v Hidcote, která byla jednou z vlajkových lodí Národního fondu, a když jsem tam pozorovala osazování vodní zahrady, vnuklo mi to nápad, co by se dalo podniknout s našimi dvěma potůčky. V porovnání s bohatým proudem, podél něhož vystavěli zahradu v Hidcote, byly naše potoky pouhé čůrky, ale to nevadilo — vysázeli jsme podél nich petrklíče a kapradiny. Udělali jsme však chybu a umístili jsme tam i několik kejklířek, žlutých násilnic, které jsme se pak celé roky snažili vymýtít. V Hidcote byli buďto chytřejší, nebo měli více místa.

Soutěživost v zahradničení se projevuje na výstavách, od malých vesnických akcí až po velké události. Přiznávám, že prohlédnout si takovou výstavu je fascinující: narazíte tam na sbírky cibulí, z nichž každá váží více než 250 gramů, fazoly šarlatové vysoké jako strom nebo nejtěžší cuketu. Ale kdo by chtěl cibuli zvíci fotbalového míče, dvorek plný fazolů a cuketu připomínající policejní obušek? Na podobných výstavách se projevuje znepokojivý trend: na velikosti záleží. Nejsem ani velkou příznivkyní porovnávání macešek, chryzantém a jirín — rostliny jsou při přehlídkách celé ztuhlé a působí dojmem, že je jim to nepřijemné.

Vrcholem zahradnických soutěží je samozřejmě Květinová přehlídka v Chelsea. Soutěží se na všech frontách: Nejlepší výstavní zahrada, Nejlepší městská zahrada a Rostlina roku, udělují se zlaté, pozlacené a stříbrné medaile. Zahrady dostávají medaile, stánky dostávají medaile, všechno dostává medaile. Většina soutěží je komerčních — pěstitelské školky spolu soupeří a profesionální designéři zahrad si jdou po krku. Zlatá medaile vyvolá skromné uspokojení, pozlacená medaile statečný úsměv a ten, kdo dostane stříbro (bronz se neuděluje), se už jen odplíží domů. Udílení cen nejspíše zvyšuje napětí, ale mám podezření, že průměrnému návštěvníkovi Chelsea je vcelku jedno, kdo co dostal — chce se jen podívat na spoustu nádherných rostlin a možná získat nějaké tipy pro svou vlastní zahrádku. Během několika návštěv Chelsea jsem často zaslechla poznámky typu: „Jednu takovou jsme mívali, ale tvůj táta ji umožil.“ Návštěvníci jsou mnohdy stejně zajímaví jako exponáty. Dnes už bych Chelsea fyzicky nezvládla, obnáší to příliš mnoho chůze a postávání. Ale s Jackem jsme se tam v minulosti několikrát vypravili

a mně vždycky dalo spoustu práce odtáhnout manžela od výstavy sekaček. Co jen ti chlapi na sekačkách vidí? Jack byl akademik, politolog, a očekávala bych, že se jeho mysl bude zabírat vyššími záležitostmi, ale stejně si vilně prohlížel všechny ty Mountfieldy, Haytery a Atcosy.

Básník Philip Larkin se k sekačkám stavěl jinak. Před několika lety uspořádala Britská knihovna opulentní výstavu nazvanou *Spisovatel v zahradě*. Hlavní exponát představovala sekačka, která patřivala Philipu Larkinovi: sekačka značky Qualcast, zavěšená na vertikálním panelu, aby si ji člověk mohl důkladně prohlédnout. V dopise, který Larkin napsal poté, co zakoupil dům z padesátých let s dlouhou zahradou a s hrůzou si uvědomil, že se o ni bude muset starat, sekačku zrovna nevychvaluje: „Je to obrovská zahrada — žádná půvabná divočina (to se brzy změní) —, takový dlouhý pruh půdy mezi drátěnými plochy — Bože můj, Bože můj —, vzal jsem si sekačku původního majitele, Qualcastku (zní to jako nějaká postava z Henryho Jamese)... Nevím, kdy se k tomu dostanu... doufám, že dřív, než ta zatracená zahrada začne bujet...“

Zmíněná Qualcastka se však měla stát nástrojem tragédie. Larkin se se sekačkou popral a jednoho dne s ní nechtěně zabil ježka. Z tohoto incidentu se zrodila báseň.

Sekačka zasekla se, dvakrát. Klekl jsem si
a našel ježka uvízlého v nožích.
Zabitého. Byl ve vysoké trávě.

Předtím jsem ho vídal a jednou ho i nakrmil.
Teď jsem zničil jeho svět, který nikomu nevadil,
nenapravitelně. Pohřeb mu nepomohl.

Příští den ráno jsem vstal, ale on ne.
První den po smrti ta čerstvá nepřítomnost
je vždycky stejná; měli bychom k sobě

být pozorní, měli bychom být hodní,
dokud je ještě čas.

Larkinův životopisec Andrew Motion má za to, že báseň byla zamýšlena jako elegie za básníkovu matku. To nepochybně ano, ale pojednává rovněž o ježkovi a zastává v dějinách literatury výsadní místo coby nejspíše jediná báseň o sekačce na trávu.

Podle mého soudu spočívá rozdíl mezi muži a ženami v tom, že muži rádi sekají trávu, kdežto ženy ne. Já mám raději trávník posetý sedmikráskami, zatímco Jack samozřejmě toužil po úhledných pruzích trávy a strávil mnoho šťastných hodin tím, že se jich snažil docílit. Manželské zahradničení je téma samo o sobě. Například Nicolsonovi ze Sissinghurstu působili jako poměrně výkonný tým — Harold se věnoval hrubým krajinářským pracím, jak to nyní nazýváme, a Vita sázela rostliny. Beth Chattové velmi pomáhal její manžel Andrew, který zkoumal rostliny vyhovující jejím plánům, zatímco Margery Fishovou manželův protichůdný zahradnický vkus zároveň zdržoval a frustroval. I my ostatní, kteří zahradničíme skromněji, známe oblasti možných neshod, k nimž může při zahradničení v páru docházet — dělba práce, řešení zálib a antipatií. Jack a já jsme celkově vzato zahradničili docela harmonicky a sdíleli jsme podobný vkus i nechuť vůči stejným věcem. Možná je poněkud neobvyklé, že většinu pěstování zeleniny jsem obstarávala já — Jacka začalo kopání brázd na

brambory rychle nudit a já jsem si zase ráda dala do těla s rýčem.

Teď na to vzpomínám se závistí. Chronické problémy se zády způsobily, že rytí pro mne už dlouho nepřipadá v úvahu. Teď už se vůbec nedokážu ohnout, takže moje působení v londýnské zahradě se omezuje na zalévání, odstraňování uschlých květů a další operace, které zvládnou ze skládacího křesílka. Se vším ostatním potřebuji pomoci, takže jednou za rok přijede zahradnická firma, která se vypořádá s rozbujelým břechťanem a vyčistí dláždění tlakovou vodou. Je to zahradničení pro staré lidi a stejně jako všechny ostatní aspekty stárí se k vám nenápadně příkrade a je třeba se k němu postavit čelem a vypořádat se s ním. Někteří z vás jsou na tom jistě podobně, takže se mnou budou soucítit a rozpoznají důvěrně známé strategie i pocit marnosti. Moje přítelkyně Elizabeth Jane Howardová bývala nadšenou zahradnicí. I ona trpěla artritidou a zahradničila nemoci navzdory: „Bolí to jako čert, ale stejně to dělám,“ říkala. Kromě formálnější zahrady u svého domu v Suffolku se Elizabeth starala i o divokou zahradu na říčním ostrově, bylo to rajské místo plné stromů, bambusu a vrb, s jezírkem s lekníny a nepravidelnými pěšinkami lemovanými zvonky. Zahrady se samozřejmě vkradly i do Elizabethiných románů. Čas od času jsem k ní jezdila na víkend a užívaly jsme si rozhovory o zahradničení a rituální prohlídku ostrova.

Teď už si o zahradničení povídám jen s Josephine, která během uplynulých dvaceti let vytvořila zahradu pro venkovský domek v Somersetu. Je to náš záchytný bod v této oblasti, nachází se pár kroků od míst, kde stával dům mé babičky a její zahrada i s chalupou, kterou v roce 1929 postavil můj dědeček coby zahradnický domek, ještě

v době, kdy si člověk mohl pořídit kousek půdy, a když se mu chtělo, něco si tam postavit. Dnes už je celé toto území po mnoho let součástí Exmoorského národního parku a člověk nemůže vztáhnout ruku ani na přístřešek pro krávy, nemluvě o tom, že by navrhoval něco tak rušivého jako celou budovu. Zahrada, kterou vytvořila Josephine, sestává z několika oblastí, které do sebe volně přecházejí a oddělují je živé ploty z tisu, již několik let plně vzrostlé — vůbec jsem nevěděla, že se dá živý plot z tisu vypěstovat tak rychle. Hlavní hranice vedou poblíž domu a obklopují trávník, uprostřed něhož se nacházejí sluneční hodiny ze staré zahrady. Tato travnatá plocha ústí na další trávník obklopený tisy, který se teď pěkně hodí na kriket, a pak můžeme tisovou brankou projít do malého sadu, na jehož konci se za bukovým živým plotem ukrývají nádoby na kompost a hromada pro zahradní odpad. Dvě třešně, které Josephine zasadila hned na začátku, aby zahradě dodala výšku — je to druh *Prunus avium*, původní ptačí třešeň —, už nyní dorostly a v květnu se odívají do plné svatební nádhery. Vysemenily se tam barevné odrůdy vlčích máků a orlíčky, přičemž původní rostliny pocházely ze zahrady mé babičky, stejně jako barevné prvosenky a žluté prvosenky. Babičku by však jistě překvapilo, co všechno v této velmi současné zahradě jednadvacátého století roste — sporýše, čemeřice, dračíky a kontryhel, rostliny, které v babiččině době nebyly běžné, ale určitě by z nich byla nadšená.

Ale *Erigeron karvinskianus*, turan Karvinského, by babička určitě znala — v její růžové zahradě rostl na suchých zídkách v celých trsech a byla to i jedna z oblíbených rostlin Gertrude Jekyllové. Pro mě se stal svým způsobem erbovní rostlinou. V Londýně se ochotně vysemenil

všude podél zábradlí před domem a podél kovových schodů do sklepa. Ode mě se pak šířil po celé straně našeho náměstí a kolonizoval další předzahrádky a byl zjevně vítán — pouze jeden necitlivý soused ho polil herbicidem.

Dědictví jedné zahrady tak přežívá v dalších — karamelově zbarvené prvosenky a neuspořádané vlčí máky v Josephinině zahradě připomínají zahradu její prababičky a malá londýnská zahrádka Josephininy dcery Rachel bude zase osázena téměř výhradě rostlinami a odřezky ze Somersetu — zahradní centrum si ani neškrtne.

Ach, zahradní centra. O těch si moje babička, která musela spoléhat na poštovní objednávky z pěstíren, mohla nechat jen zdát. Dnes představuje zahradní centrum významnou nákupní příležitost. Zahradní centra toho mají hodně na svědomí a já jsem jejich ideální obět — učiněná měkkota se sklonem naložit si do nákupního košíku všechno, co mi padne do okna. Jsou vychytralí a takové jako já dobře znají — vědí, jak zboží vystavit a jak mě pokoušet. Zahradní centra jsou úzce propojená s módou v zahradničení — mnozí z nás zahradničí tak, jak rozhodlo zahradní centrum, když navezlo zásoby toho či onoho. Mám slabost pro květníkové dlužichy a dobře vím, že mě v tom zahradní centrum podporuje, protože pokaždé mají lákavou nabídku dlužich vystavených tak, aby vynikly jejich přednosti. Zahradní centrum samotné se pak řídí čímkoliv, co se zrovna vychvaluje v televizi, pořad *Svět zahradníků* určuje, jak má zahradničit celý národ. Je to tak odjakživa — i zahradníci viktoriánské éry a na počátku dvacátého století podléhali různým vlivům, jak konečně uvidíme v dalších kapitolách, ale nedělo se to v takovém rozsahu. Ze zahrádkářských potřeb se stal

velký byznys, což odráží skutečnost, že se zahradničení věnují mladší lidé — zahradničení už není přehlíženou aktivitou, jíž se věnují zejména občané ve středním věku. Zanedbaná zahrada je stejně ponižující jako zanedbaný dům a mladší lidé už zahradničení nevnímají jako trapnou zábavu pro důchodce.

Já vnímám zahradničení jako sjednocující, spojující zkušenost, navzdory soupeřícím cibulím a cuketám na soutěžních přehlídkách. Sousedské zahradničení větší zahrnuje výměnu řízků a oddenků. Když se člověk občas podívá na řadu předních zahrádek, všimne si, jak se vzkvétající růžová kopretina nebo hvězdice chlumní rozšířily po celé ulici díky tomu, že si je sousedé předávali, aby se šířily a rozmnožovaly. Jedna zahrada plodí další, jako v naší rodině, kde se potomci babiččiných orlíčků a prvosenek ocitli na poměrně menším pozemku její praprapravnučky.

V jisté části severního Londýna roste na mnoha zahradách mišpulník — malý strom se žlutými plody a bílými květy se silnou sladkou vůní, který mají podle všeho ve zvláštní oblibě řečtí Kypřané. Mišpulníky nám tak připomínají, že jich v této části města svého času mnoho žilo. V Kentish Townu — a určitě i v jiných oblastech Londýna — představují stromy lemující konce zadních zahrádek pozůstatek polních mezí, které tam byly dřív než domy. Houževnatost a starobylost rostlinného života je téma, na které se chci zaměřit později, ale zejména mě fascinuje, jak výřečná jsou samotná jména rostlin a jak k nám promlouvají napříč časem: lilie putuje do minulosti přes anglosaské „lilege“ k římskému „lilium“, fenykl přes „finkul“ k „feniculum“, fik k „ficus“. Jména rostlin jsou stejně výmluvná jako místní názvy: místa nám prozrazují,

kdo v nich žil, a rostliny nám říkají, kdo je znal a kdo o nich mluvil.

Rostliny mohou mít i osobní význam a podobný účinek jako Proustovy madlenky. Vůně rozdrčených listů eukalyptovníku mě zanesl zpátky do egyptské zahrady, ke čtyřem nebo pěti obrovským stromům podél příjezdové cesty. Ucítím rozmarýn a jsem v Palestině, jak se té zemi tenkrát říkalo, na kopci nad Jeruzalémem v roce 1941. Člověk by chtěl, aby Proust mluvil o oné zahradě v Combray podrobněji: dozvíme se jen to, že mu madlenka připomněla „všechny květiny v naší zahradě“ a jak „všechny květiny v naší zahradě [...] a celé Combray s okolím, to vše nabylo pevných tvarů a vynořilo se, město i zahrady, z mého šálku čaje“. Chtěli bychom nějaké konkrétní názvy, ale na tom nesejde — záleží na účinku, na vzpomínce, na síle chuti a čichu a jejich schopnosti vyvolat jiné doby a jiná místa.

Zdá se čím dál jasnější, že zahrady a vše, co obsahují, nejsou nikdy jen samy sebou: jsou evokativní a plné náznaků, a proto mohou sloužit jako nanejvýš plodný materiál pro spisovatele. Jsou to opravdová, zemitá, plodná místa, a v této podobě je známe, ryjeme v nich a vychutnáváme si je, ale zároveň úžasně překypují odkazy — jsou mocné, poddajné a mohou se stát metaforou. A právě tím se chci zabývat ze všeho nejdříve — různými koncepty a metamorfózami zahrad.

Skutečnost a metafora

Virginia Woolfová se 31. května 1920 pustila do zahradničení. Do svého deníku si zapsala následující věty: „První čirá radost ze zahrady... celý den jsem plela, abych dokončila záhony, v návalu zvláštního nadšení, který mě nutí říct: toto je štěstí. Gladioly rozestavené jako vojáci, pustoryl je pryč. Byli jsme venku ještě v devět hodin večer, třebaže už bylo chladno. Oba jsme dnes celí ztuhlí a poškrábaní a za nehty máme čokoládovou hlínu.“ To je komentář praktického zahradníka, který sám pracuje, a zachycuje pohled na zahradu úžasně odlišný od způsobu, jakým se zahrady objevují ve spisovatelčiny románech. Ale než se nad tím budu zamýšlet, chci se pozastavit u toho, kde Woolfová zahradničila a jak její zahrada vypadala.

Virginia a Leonard Woolfovi si koupili Monk's House v obci Rodmell poblíž města Lewes v červenci 1919. Woolfové bylo tehdy sedmatřicet. Byl to starý dům s prkennou fasádou, podle standardů jednadvacátého století znepokojivě strohý — nebyla v něm elektřina ani tekoucí voda, žádná koupelna, na zahradě stál suchý záchod a Woolfovi tyto nedostatky překonávali teprve postupně. K domu

náležela zahrada o rozloze tři tisíce metrů čtverečních. Právě ta byla — pro Leonarda nepochybně — hlavním lákadlem. Je jasné, že hlavním zahradníkem byl právě Leonard a Virginia, kterou zahradničení také zajímalo, se zapojovala jako jeho spiklenkyně a častá pomocnice. V zahradě již tehdy stál pěkný sad (jablka, švestky, hrušky, třešně) a Leonard postupem času rozplánoval hrubé krajinářské úpravy — měla vzniknout zahrada složená z oddělených částí neboli místností, propojených cestičkami dlážděnými cihlami. Toto uspořádání je základem zahrady a zůstalo takové dodnes. Pečuje o ni Národní památkový fond.

Woolfovi se na zahradu zjevně vrhli s okamžitým nadšením. V září 1919 si Virginia zapsala: „Na předním záhoně jsme vysévali drobná zrnka semínek, se zbožnou či náboženskou vírou, že příští jaro budou vzkříšena v podobě lokanek, střevíčníků, zvonků, straček a hlaváčů.“ Tento výčet letniček vyvolává představu nádherné kombinace květin, tedy až na střevíčníky, které mě naplňují děsem, jsou to ohavné bachraté žluté kroupnaté zjevy, které musely narušovat paletu ostatních růžových a modrých květů. Doufám, že střevíčníky se vzkříšení nedočkaly. Pro Leonarda to byl zjevně začátek tradice pěstování od semínka, protože později měl u domu i skleníky.

Caroline Zoobová a její muž Jonathan žili v Monk's House coby nájemníci Národního památkového fondu deset let. Carolinina kniha *Virginia Woolf's Garden* (Zahrada Virginie Woolfové) svědčí o tom, že při péči o zahradu projevíli velké nadání. Podle zadání Národního fondu měli zachovat co nejvíce z Leonardova původního rozvržení a do určité míry i Virginiiny preference ohledně výsadby. „Naše zahrada dokonale připomíná

pestrobarevnou květovanou látku: astry, fialové astry, ostálky, kuklíky, potočnice a tak dále: všechny září jako vystřižené z barevného papíru, tuhé a vzpřímené, jak se na květiny patří,“ napsala Virginia v dopise. Tento popis ve mně vzbudil určité pochybnosti. Luxusní fotografie v knize Caroline Zoobové zobrazují plány výsadby a palety, které jsou decentnější a v souladu s dobovým vkusem, ačkoliv i za působení Zoobových se od semínka věrně pěstovaly ostálky, které patřily mezi Leonardovy oblíbené květiny. Dnes už se téměř nikde nevidí, vyšly z módy stejně jako Kleopatřiny jehly, připomínající rozžhavené pohrabáče, které Leonard rovněž pěstoval (a které, jak uvidíme, planou i v románu *K majáku*): „... zahrada je plná ostálek. Ostálky jsou plné slimáků. L. je v noci chodí s lampou sbírat a já slyším, jak je rozmačkává...“ Virginie zjevně přenechávala kontrolu škůdců manželovi, ale víme s jistotou, že ona sama se věnovala pletí: „Člověk si z jakékoliv činnosti záhy udělá hru. Myslím tím [...], že dává plevelu osobnost. Nejhorší je jemná tráva, kterou je třeba pečlivě prosevat. Ráda vytrhávám husté pampelišky a starčky.“

Woolfovi měli samozřejmě zahrádníka. Leonard k práci značně přispíval, ale vzhledem k velikosti zahrady to bylo nezbytné, zejména později, když Leonard přikoupil sousední pole a pozemek se ještě zvětšil. Vznikla opravdová, rozložitá zahrada, která měla pro Virginii klíčový význam, třebaže hnací silou byl Leonard. Virginia pracovala ve své spisovatelské chatce v rohu sadu a její deník je plný projevů uznání: „Velká lilie v okně má čtyři květy. V noci se otevřely“, „Zahrada ještě nikdy nevypadala tak půvabně [...] oslňuje nás červenou a růžovou a fialovou a slézovou“, plane v ní „požár jirín“. V roce 1921 pěstovali

Woolfovi i zeleninu a ovoce — hrášek, jahody, fazole a salát a jablka se sklízela v průmyslovém rozsahu.

Zdá se, že Leonardův zahradnický styl byl dosti osobitý, *sui generis*, a měl v něm prostor jeho osobní vkus a preference — odtud všechny ty žhavé barvy. Nikde ani náznak tehdejšího vlivu Gertrude Jekyllové. Woolfovi často navštěvovala Vita Sackville-Westová, královna zahradničení na počátku dvacátého století, ale neexistují důkazy, že by s Virginíí o zahradničení často hovořily, pokud vůbec. Virginia sama uznala, že zahrada u Monk's House „je celá Leonardovým dílem“, a Caroline Zoobová má za to, že Virginia sama toho o zahradničení mnoho nevěděla a nebyla technicky zručná. Pro mě je však zásadní, že Virginia zahrady a rostliny intenzivně pozorovala a že se do zahradničení dokázala sama s vervou pustit a neváhala si umazat ruce a zaútočit na pampelišky a starčeky.

Dne 24. března 1941 si zapsala do deníku: „L. se zabírá rododendrony.“ Dne 28. března téhož roku vyšla Virginia ze zahrady brankou na konci pozemku a sešla dolů na břeh řeky Ouse, v níž se utopila.

Virginia Woolfová byla skutečná zahradnice: sázela, plela, znala čokoládovou hlínu. Ale teď se podívejme, jak se pro ni zahrada mění v literární prostředek: „Květina za květinou se stává skvrnou na hlubinách zeleně. Okvětní lístky jsou harlekýni. Stonky stoupají z černých hlubin vespod. Květy jak ryby ze světla plovou v tmavých, zelenavých vodách. Držím stonek v ruce. Jsem stonek [...].“ Tento úryvek pochází z románu *Vlny* a zachycuje myšlenkový proces Louise, jedné ze šesti postav, jejichž hlasy se střídají a vyprávějí příběh. V úvodní pasáži je Louis malý chlapec. Ostatních pět postav podobně jako on reaguje

na to, co vidí kolem sebe. Dokážu tento úryvek ocenit jako zpodobnění bezprostřednosti dětského pohledu, ale zde se jedná jen o ustanovení tónu pro zbytek vyprávění. Je to samozřejmě proud vědomí, a to ve své nejvyhrocenější podobě. Zahrada se v této pasáži stává nástrojem metody a stylu. V románu je jen málo vyprávění jako takového — šestice přátel vyrostle, jsou i nadále spojeni a později v životě se zase potkají ve dvou zásadních působivých scénách. Všichni reagují na sedmou postavu, která nemá hlas, a diskutují o ní. Vystupují z textu jako samostatné osobnosti — tři muži a tři ženy —, třebaže Woolfová sama uvedla, že jejím záměrem bylo nepojímat je jako oddělené postavy, ale spíše jako různé aspekty jediného vědomí, a popsala knihu jako báseň v próze. *Vlny* jsou pozoruhodné, jedinečné dílo, ale já si je nedokážu vychutnat: jsou pro mě příliš stylizované a přepjaté.

Mnohem raději mám román *K majáku*. Znovu se nacházíme na území proudu vědomí, ale tentokrát spíše v podobě individuálních vnitřních monologů, a zahrada se znovu a znovu objevuje jako zásadně důležité pozadí. V tomto románu jako by Woolfová vymítala vliv svých dávno mrtvých rodičů. Z těch se v románu stanou Ramsayovi, otec a matka osmi dětí, které tráví prázdniny na ostrově Skye na Hebridách (dnes bychom řekli, že tam mají letní dům) a později se tam vracejí po smrti paní Ramsayové. V poslední části vypovídá zahrada o plynutí času, o dlouho zanedbávaném místě, které už nikdo ne navštěvuje: „Mezi jirínami se vysemenily máky, trávník se vlnil vysokou travou, mezi růžemi se tyčily obří artyčoky, mezi zelím kvetly roztřepené karafiáty [...]“. Tento popis je přesný: roztřepený karafiát si člověk dokáže jasně představit, možná jde o růžový skalkový nebo

o hvozdík, roztřepené jsou všechny. Obzvláště se mi líbí artyčoky mezi růžemi. Vidíme zahradu, která se vzbouřila a už není pod ničí kontrolou, a zároveň přispívá k vyprávění.

Na jiném místě románu, dřívěji, se zmiňují velké trsy Kleopatřiných jehel, které dnes nejsou příliš v oblibě, a tím pádem zahradu zařazují v čase na počátek dvacátého století, stejně jako pampová tráva. Z kamenné vázy se hrnou převislé muškáty a paní Ramsayová zvažuje, zda má po návratu domů poslat na Skye cibule na výsadbu, ale pokud to udělá, vzpomene si zahradník, že je má vysadit? Mluví se i o jasně fialovém plaménku. Všechny tyto podrobnosti se mi velice líbí: je to zahrada, kterou pozorovala a v paměti uchovávala spisovatelka všímavá vůči zahradám a rostlinám, se schopností je pojmenovat a s osobními zkušenostmi s čokoládovou hlinou. Právě tato přesnost dodává románu jeho živost a evokativnost; určité místo, čas a skupina lidí jsou v knize zachyceny různými očima a z kontrastních úhlů pohledu.

A pak jsou tu samozřejmě „Zahrady v Kew“, povídka — pokud tomu tak můžeme říkat —, která podle mého soudu představuje esenci literárního modernismu a v níž hrají rostliny a zahrada zásadní roli: „Z oválného květinového záhonu vyrůstala snad stovka stonků, z nichž se v polovině jejich výšky odkláněly srdčité nebo jazykovité listy a na jejichž vrcholcích se rozevíraly červené, modré nebo žluté okvětní plátky s vystouplými barevnými skvrnami; z červeně, modře nebo žlutě stíněného jícnu vyčnívala rovná tyčinka, obsypaná zlatým prachem a s malou bambulkou na konci. Květy byly dost velké a rozechvíval je letní vánek, a když se pohybovaly, míhala se červená, modrá a žlutá světa jedno přes druhé a barevné skvrny

dopadaly na hnědou hlínu pod nimi a zbarvovaly ji těmi nejpodivuhodnějšími odstíny.“ Tímto způsobem se dále rozvíjí popis květinového záhonu, kolem nějž postupně procházejí čtyři páry — manžel s manželkou, starší a mladší muž, dvě ženy a nakonec zamilovaný pár. Od-poutané vyprávění se přesouvá od květinového záhonu k párům, které jsou všechny zachyceny v krátkém rozho-voru naznačujícím, že mezi nimi neprobíhá opravdová komunikace.

Zdá se, že lidé se jen nechávají bezcílně unášet. V zá-honu se však pohybuje hlemýžď a prvek, který mi na této povídce připadá nejspokojivější, je odvážný pokus zachytit jeho úhel pohledu: „Hnědé útesy s hlubokými zele-nými tůněmi, ploché čepelovité stromy, kymácející se od kořene až po vrcholek, oblé šedé balvany, rozsáhlé zvlně-né plochy z tenké praskající látky — všechny ty předměty stály hlemýžďi v cestě mezi dvěma stonky a jeho cílem. [...] Hlemýžď tou dobou již zvážil všechny způsoby, jak by mohl dosáhnout svého cíle, aniž by musel uschlý list obcházet nebo přes něj šplhat. Bez ohledu na úsilí nutné k vyšplhání na list pochyboval o tom, zda by jej vůbec unesla ta tenká látka, která se rozechvěje s tak zneklidňu-jícím praskotem, když se jí jen dotkne pouhou špičkou růžků; to jej nakonec přimělo k rozhodnutí pod listem se podplazit [...].“ Hlemýžď má záměr, má cíl, třebaže se nikdy nedozvíme jaký, a čtyři páry působí ve srovnání s ním nahodile. V závěrečném odstavci se vše rozplývá do impresionistické mlhy: „Žlutá a černá, růžová a sněhobílá, tvary všech těchto barev, muži, ženy a děti se na vteřinu objevili na obzoru [...] rozplývající se jako kapky vody ve žlutém a zeleném ovzduší [...].“ To je Virginia Woolfo-vá ve své nejvyhrocenější poloze, člověk si ji může buďto

vychutnat, nebo polekaně ucouvnut. Pro mé účely je relevantní, že úvodní líčení květin je zároveň přesné a, alespoň pro mě, znepokojivé a zneklidňující. O jaké květiny jde? Srdčité nebo jazykovité listy, červené, modré nebo žluté okvětní lístky s kalichem, z něhož vystupuje rovná tyčinka obsypaná zlatavým pylem a s malou bambulkou na konci. Je to dost přesný popis — člověk by je měl být schopen rozpoznat, ale já to vzdávám. Nemám ani ponětí, o čem Woolfová píše.

Zahrada a zahradničení coby činnost byly pro Virginii Woolfovou stejně zemitě skutečné jako pro kohokoliv jiného, ale ve své próze se zahradami a rostlinami manipuluje, přetváří je a ohýbá je za účelem konkrétního vyprávění. Uvidíme, že k tomu dochází neustále i v dílech jiných autorů. Fiktivní zahrada má kořeny v tvůrčově vlastní zkušenosti, ale na stránkách knihy se stává metaforou.

Vždycky tomu tak bylo. Zahrada coby obraz. Ze všeho nejdřív prvotní zahrada. Rajská zahrada nám v dnešní době připadá jako nesouvislá mytologie zahrnující nahotu, hady, jablka, nevinnost a vyhnání, přičemž zahradní prvek zůstává kdesi v pozadí, je to obraz, který se uplatňuje na většině reálných zobrazení počínaje středověkem. Jen málokdo se však zaměřuje na to, co přesně v ráji roste: tráva a zeleň, občas se možná objeví nějaký vodní prvek. Rajská zahrada v malbě vždy překypuje divokou zvěří. Zvířata, všude zvířata, a uprostřed nich sedí Adam a Eva. U Cranacha je to dobytek, vysoká, koně, lvi po boku zajíců a něco, co vypadá jako jednorožec. U Brueghela a Rubense vidíme tygra, leoparda, pávy a opět zajíce. Žádné rozpoznatelné květiny ani stromy. A co se týče Hieronyma Bosche...